

Lord Danseni **Sanjareve priče**

Preveo

MILAN MILETIĆ

BUK & FAL

Predgovor

Nadam se da će ova knjiga moći da stigne u ruke onih koji su bili blagonakloni prema drugim mojim pričama i da ih neće razočarati.

Lord Danseni

POLTARNIS, POSMATRAČ OKEANA

Toldis, Mondat, Arizim, to su Unutrašnje zemlje, one čiji stražari na njihovim obodima ne dopiru pogledom do mora. Iza njih, na istoku, leži pustinja, koju čovek nikad nije uznemirio: ona je sva žuta i prošarana senkama kamenja, i Smrt je u njoj, kao leopard dok leži na suncu. Na jugu su omeđene magijom, na zapadu planinom, a na severu glasom i gnevom Polarnog vetra. Poput velikog zida je planina na zapadu: izranja iz daljine i ponovo se spušta u daljinu, i zove se Poltarnis, Posmatrač okeana. Put severa, crvene stene, uglaçane i bezplodne, i bez trunke mahovine ili bilja, naginju su do samih ustiju Polarnog vetra, i tamo nema ničeg osim huka njegovog gneva. Veoma miroljubive su Unutrašnje zemlje, i veoma su lepi njihovi gradovi, i između njih nema rata, nego vladaju mir i spokojstvo. I one nemaju neprijatelja, izuzev vremena, jer žeđ i groznica leže, sunčajući se usred pustinje, i nikad ne zalaze u Unutrašnje zemlje. A čudovišta i duhovi, čiji je drum noć, drže se juga, na obodu magije. I zaista su majušni njihovi prijatni gradovi, i svi ljudi se tamo međusobno poznaju, i pozdravljaju jedni druge po imenu, kad se sretnu na ulicama. I u svakom gradu imaju širok, zeleni drum, koji izbija iz neke doline, ili šume, ili krečnjač-

kog brega, i krivuda tamo-amoz kroz grad, između kuća i po ulicama, i ljudi nikad ne idu njime, nego svake godine, u određeno vreme, Proleće dolazi njime iz cvetnih zemalja, čineći da anemon cveta na zelenom drumu i donoseći sve prve radosti tajanstvenih šuma ili dubokih, usamljenih dolina, ili trijumfalnih krečnjačkih brda, čiji se grebeni tako ponosito izdižu visoko iznad gradova.

Ponekad rabadžije ili pastiri idu ovim drumom, oni koji u grad ulaze s uzvišenja visoko u oblacima, a građani ih ne sprečavaju, jer postoji hod koji uznemiruje travu i hod koji je ne uznemiruje, a svaki čovek u sopstvenom srcu zna koji je njegov hod. A oni, na suncem okupanim proplancima i na mračnim mestima u šumi, daleko od zvonke melodije gradova i od plesa gradova u daljini, stvaraju melodiju seoskih predela i izvode seoski ples. Blago, blisko i prijateljski izgleda sunce ovim ljudima, i koliko je ono za njih povoljno i miluje njihovu mladu lozu, toliko su oni prijatni prema malim šumskim stvorenjima i prema svakoj glasini o vilama ili drevnoj legendi. A kad svetlo nekakvog malog dalekog grada proizvede slabašno rumenilo na kraju neba, a prijatni zlatni prozori na farmama zure svetleći u mrak, tad stara i sveta figura Romanse, umotana sve do nosa, silazi s brežuljkastih predela šuma i poziva zagasite senke da se usprave i zaplešu, i šalje stvorenja iz šume na krstarenje, i u tren oka zasvetli u njenoj poljskoj kućici od trave lampa svica, i donosi huk iznad utuljenih zemalja, i iz njega se, na dalekim brdima, polako podiže glas laute. Na svetlu nema beričetnijih zemalja, i srećnijih, od Toldisa, Mondata, Arizima.

Iz ta tri mala kraljevstva koja su prozvana Unutrašnje zemlje, mladići su se neprestano iskradali. Jedan po

jedan su odlazili i niko ne zna zbog čega su odlazili, osim što su čeznuli za tim da vide More. O ovoj čežnji malo su govorili, ali mladić bi se utišao na nekoliko dana, a onda bi se, jednog jutra veoma rano, iskrao i polako penjao uz tešku liticu Poltarnisa, i kad bi stigao na vrh, prešao bi na drugu stranu i nikad se ne bi vratio. Nekoliko njih ostalo je s ove strane, gde su i ostarili, ali niko ko se popeo na Poltarnis, još od najranijih vremena, nikad se nije vratio. Mnogi su se popeli na Poltarnis, zaklevši se da se neće vratiti. Jednom je kralj poslao sve svoje dvorane, jednog po jednog, da ga izveste o misteriji, a potom je i sam pošao; niko se nikad nije vratio.

Dakle, ustalila se navika u narodu Unutrašnjih zemalja da obožava glasine i legende o Moru, i sve što su njihovi proroci otkrili o Moru zapisivano je u svetu knjigu, i uz duboku posvećenost, u praznične dane ili ujutru, sveštenici su čitali. U stvari, svi njihovi hramovi ležali su otvoreni prema zapadu, počivajući na stubovima, kako bi lahor s Mora mogao da prodre unutra, a ležali su i otvoreni prema istoku tako da svaki lahor s Mora ne bude ometen u prolazu, gde god da se nalazio rub Mora. I ovo je legenda koju su imali o Moru, koje niko u Unutrašnjim zemljama nikad nije video. Kažu da je More reka koja hita prema Herkulu, i kažu da on podupire obod sveta, a da Poltarnis gleda prema njemu. Kažu da svi svetovi neba poigravaju na ovoj reci i odlaze sa strujom, i da je Beskraj načičkan i prevučen šumama kroz koje reka na svom putu hita sa svim nebeskim svetovima. Između kolosalnih stabala ovog mračnog drveća, čiji najmanji listovi na granama predstavljaju čovekove noći, koračaju bogovi. I kad god žed Beskraja, plamteći u kosmosu kao veliko sunce,

spopadne zver, tigar bogova puzi prema reci na pojilo. I tigar bogova pije naglas koliko mu je dovoljno, obarajući svetove, a vodostaj reke opadne između obala pre nego što zver utoli žeđ i ona prestane da bukti kao sunce. I mnogi svetovi se na taj način sakupe na gomilu i osuše i nasukaju, i bogovi više ne hodaju između njih, jer su im tvrdi za stopala. To su svetovi koji nemaju sudbinu, čiji svetovi ne poznaju boga. A reka večno hita napred. A ime Reke je Orijaton, ali ljudi je zovu Okean. To je Niža vera Unutrašnjih zemalja. A postoji i Viša vera o kojoj se uopšte ne priča. Orijaton hita kroz šume Beskraja i iznenada se stropoštava, grmeći iznad Oboda, odakle je Vreme odavno opozvalo svoje sate da se bore u njegovom ratu s bogovima; i neosvetljena odbleskom noći i dana, čije se velike vode ne mere miljama, stropoštava se u dubine ništine.

Dakle, kako su vekovi prolazili i kako je jedini put, kojim je čovek mogao da se popne na Poltarnis, postao gotovo utaban, sve više ljudi ga je prelazilo, da se nikad ne vrate. A i dalje u Unutrašnjim zemljama nisu znali na kakvu misteriju Poltarnis gleda. Jer u miran dan bez vetra, dok su ljudi veselo koračali svojim divnim ulicama ili čuvali stada po pašnjacima, odjednom bi se zapadni vetar uskovitlao i stigao s Mora. I pojavio bi se s kukuljicom, siv i turoban, i nekom bi donosio gladan urlik Mora, koje zahteva kosti ljudi. I onaj koji bi ga čuo, nekoliko sati nemirno bi se premeštao i na kraju bi se iznenada podigao, okrećući lice prema Poltarnisu, govoreći, shodno običaju u tim zemljama, kad se ljudi naprečac rastaju: „Dok se duša čovekova bude sećala“, što znači „Zbogom na neko vreme“; ali oni, koji su ga voleli, uviđajući da mu je pogled prikovan za

Poltarnis, tužno bi uzvraćali: „Dok bogovi zaborave“, što znači „Zbogom.“

Dakle, kralj Arizima imao je kćerku koja se igrala s divljim šumskim cvećem, i vodoskocima na očevom dvoru, i malim plavim rajskim pticama koje su joj dolazile na prag da se u zimu sklone od snega. I bila je lepša od divljeg šumskog cveća, ili od svih vodoskoka na očevom dvoru, ili od plavih rajskih ptica u punini njihovog zimskog perja, kad se sklanjaju od snega. Stari mudri kraljevi Mondata i Toldisa videli su je jednom, kad se ona polako spuštala stazama svog vrta, i svoj pogled preobraćali u izmaglicu misli, razmišljajući o sudbini njihovih Unutrašnjih zemalja. I posmatrali su je pomno nadomak veličanstvenom cveću, i kako stoji sama na sunčevoj svetlosti, i kako prolazi i prolazi pored šepuravih purpurnih ptica, koje su kraljeve pristalice donele iz Asageona. Kad je imala petnaest godina, kralj Mondata sazvaio je veće kraljeva. I tamo su se s njim sastali kraljevi Toldisa i Arizima. A kralj Mondata u svom Veću rekao je ovako:

„Zov nezasitog i gladnog Mora (i na reč 'More' tri kralja pognuše glave) mami svake godine iz naših srećnih kraljevstava sve više ljudi, a mi ipak ne poznajemo misteriju Mora, i kakva god da je zakletva osmišljena, nijednog čoveka nije vratila natrag. Dakle, tvoja kćerka, Arizime, ljupkija je od sunčeve svetlosti i ljupkija od onog tvog veličanstvenog cveća, koje se onako visoko diže u njenom vrtu, i ima mnogo više čari i lepote od onih neobičnih ptica koje neustrašivi lovci donose u škripavim taljigama iz Asageona, i čija su pera naizmenično purpurna i bela. Dakle, onaj ko bude voleo tvoju kćerku, Hilnariku, ko god taj bio, upravo je onaj ko će se popeti na Poltarnis i vratiti, kao što niko pre

nije učinio, i ispričaće na šta Poltarnis gleda; jer moguće je da je tvoja kćerka lepša od Mora.“

Tad je sa svog mesta u Veću ustao kralj Arizima. I on reče: „Plašim se da si bogohulio protiv Mora, i strahujem da će od toga ispasti zlo i naopako. Istina, nisam ni pomišljao da je ona tako lepa. Ne tako davno, dok je još bila dete i dok joj je kosa i dalje bila neočešljana i dok još nije poprimila držanje princeze, i dok je bez nadzora odlazila u neprohodne šume i vraćala se neprilične i sasvim poderane haljine, i ne primajući prekore u duhu poniznosti, nego praveći grimase čak i na mom mermernom dvoru, prepunom vodoskocima.“

Potom progovori kralj Toldisa:

„Hajde da pomnije ispitamo stvar i osmotrimo princezu Hilnariku u vreme kad cveta orhideja, kad velike ptice, koje poznaju More, budu u prolazu kako bi se odmorile u predelima u našoj unutrašnjosti; i ako je ona lepša od zalaska sunca iznad naših zagrljenih kraljevstava kad sve orhideje cvetaju, onda je moguće da je lepša i od Mora.“

A kralj Arizima reče:

„Plašim se da je ovo strašno bogohuljenje, a ipak ću postupiti kao što ste odlučili u veću.“

I nastupila je sezona cvetanja orhideja. Jedne noći kralj Arizima pozvao je svoju kćerku na svoj spoljašnji balkon od mermera. A mesec se, veliki i okrugao i svet, podizao iznad crnih šuma, i svi vodoskoci pevali su noći. I mesec dotače mermerne zidine palate i one zablistaše na zemlji. I mesec dotače vrhove svih vodoskoka, i sivi stubovi pretvoriše se u čarobno svetlo. I mesec napusti mračne predele šuma i osvetli celu belu palatu i njene vodoskoke i obasja princezino čelo, i pa-

lata Arizim zasija daleko, a vodoskoci postadoše stubovi svetlucavih dragulja i pesma. I mesec, na svom izlasku, proizvede muziku, ali ona nekako izmaknu uvetu smrtnika. A Hilnarika je stajala tamo čudeći se, odevena u belo, s mesečinom koja joj je blistala na licu; i gledajući je iz senki na terasi, stajali su kraljevi Mondata i Toldisa. I oni rekoše:

„Lepša je od meseca na izlasku.“ A sledećeg dana kralj Arizima naredi svojoj kćerki da dođe u zoru, i ponovo su stajali na balkonu. I sunce se pojavilo iznad sveta orhideja, a morske magle povukle se preko Poltarnisa prema Moru; jedva čujni glasovi podigoše se u svim čestarima, glasovi vodoskoka počеше da nestaju, i u svim mermernim hramovima, podiže se pesma ptica, svetinja Mora. I Hilnarika je stajala tamo, i dalje blistajući od nebeskih snova.

„Lepša je“, rekoše kraljevi, „nego jutro.“

Ipak, izveli su još jednu proveru Hilnarikine lepote, jer posmatrali su je na terasi u suton pre nego što su latice orhideja otpale, i dok je svuda po rubovima okolnih šuma rododendron cvetao azalijom. I sunce se spustilo iza vrletnog Poltarnisa, i morske magle prelele s ove strane njegovog vrha. A mermerni hramovi stajali su uveče jasni, ali se koprena sutona razvukla između planine i grada. Potom su sa oboda Hrama i nadstrešnica palata slepi miševi popadali naglavačke, zatim raširili krila i lebdeli gore-dole kroz mračne predele; svetla su dopirala trepereći iz zlatnih prozora, ljudi su se zaogrtali pred sivom morskom maglom, zvuk slabašne pesme razlegao se još jednom, a lice Hilnarike postalo boravište za misterije i snove.

„Od svih ovih stvari“, rekoše kraljevi, „ona je ljupkija: ali ko može da kaže da li je ljupkija od Mora?“

O SNOVIMA I NEPOZNATOM SANJARU

Snovi ostaju ono magijsko, neispitano u nama. Isto bi moglo da se kaže i za stvarnost. Ne samo da od osvita civilizacije niko nije dospeo do pravog značenja snova, nego nije dospeo ni do pravog značenja stvarnosti. Snovi su možda poslednje, sigurno utočište od stvarnosti, premda je i obrnuto vrlo moguće. Razapeti između ove dve kategorije, shvatamo da između njih postoji izvesna veza, možda i prožimanje. Ponekad je ta veza jaka, ponekad je krhka, ali je u svakom slučaju nesaznatljiva.

Tako, na početku svoje rasprave o snovima, Aristotel kaže da je „neophodno da ispitamo snove i, pre svega, objasnimo kako se oni javljaju duši...“ U *Teajtetu*, Platon izlaže takozvanu „teoriju o snovima“. Frojd je smatrao da su snovi *carski drum* do nesvesnog, kod Junga je osnovna ideja o snovima to da oni otkrivaju više nego što sakrivaju, da su prirodan iskaz naše imaginacije i koriste onaj najmanje uvijen jezik koji nam je na raspolaganju: mitove. Ovde bismo mogli da kažemo da su mitovi vekovne naslage kolektivnog nesvesnog, to su remek-dela nepoznatog majstora, nečuvene snage i krepkosti, neprocenjivo i verovatno jedino istinsko čovekovo blago. Nema sumnje da čitajući mitove, grčke, indijske, ruske, srpske, nailazimo na odbleske sopstvenih snova, nešto što smo već takoreći videli, osetili nekakvim nepoznatim čulom. I jezik mitova i jezik snova nije nam nepoznat, u njima je moguće sve što na javi smatramo nemogućim, ili nam je

rečeno da je nemoguće. I tako stižemo do priča, mitova, legendi, kako god da ih nazovemo, čiji je jedini autor nepoznati Sanjar, koji nam iz noći u noć doprema snove, prikupljene po ko zna kakvim svetovima. Uostalom, Sanjar i priča o snovima, iz vizure duše:

„Čovekovi snovi lutaju napolju; prelaze mora i planine iz bajki, krče sebi put kroz zamršene prolaze, predvođeni sopstvenom dušom; stižu do zlatnih hramova koji zvone hiljadama zvona; penju se strmim ulicama osvetljenim papirnim lampionima, gde su vrata zelena i mala; znaju svoj put do veštičijih odaja i začaranih zamkova; znaju čaroliju koja ih odvodi na uzdignut put duž planina od slonovače – s jedne strane, kad se gleda nadole, oni vide polja svoje mladosti, a s druge leže blistave ravnice budućnosti...”

Taj naš nepoznati Sanjar, sva je prilika, mogao bi da bude Lord Danseni, što je književni pseudonim Edvarda Planketa, 18. barona od Dansenija (1838–1957), irskog pera, veoma obrazovanog aristokrate i velikog ljubitelja umetnosti, naročito književnosti. Danseni je autor oko 80 knjiga fantastike i nekoliko dramskih ostvarenja. Njegovo pionirsko delo na polju fantastike, ne samo da je uticalo na kasnije velike autore, Tolkina i Ursulu K. le Gvin, nego je izgleda ostalo nedostižan ideal. Danseni je možda imao sve odlike ekscentrika, bio je šampion Irske u gađanju iz pištolja, bio je strastveni lovac, pa je čak odlazio i u Afriku u lov na lavove, izmislio je sopstvenu varijantu asimetričnog šaha (jedan igrač imao je više figura, a drugi jače figure), svoje priče sastavljao je uvek u jednom dahu, bez nacрта, i ispisivao ih rukom, a imao je i počasni doktorat Triniti koledža.

Sanjareve priče (1910), mogli bismo da sagledamo očima Aristotela, a ipak ne bismo bili kadri da kažemo

odakle ove priče dolaze, da li s istoka, da li iz još neotkrivenih predela Afrike, da li s miomirisom magnolije, ali svakako se duši obraćaju najprijatnijim dodirom. I u ovoj zbirci Danseni je raskošan i poetičan, drugačijeg Dansenija ne bismo mogli ni da zamislimo. Kao veliki vizionar, Danseni uporno brani jednakost izmišljenih svetova i ovog stvarnog, a taj njegov motiv nadalje se sreće kod mnogih autora 20. veka, a njegovi najvažniji likovi su proroci, astrolozi, mitološke zveri, oblaci, kišne gliste i sve moguće vrste odbačenih stvari, kao po nekakvom pravilu obdarene razumom i sposobnošću govora.

Ove priče, koje su se pojavile uoči Prvog svetskog rata, kao da otkrivaju prolaz u drugi svet, ili možda svetove. Toponimi, imena kraljeva i kraljica, princeza i uopšte junaka priča, ono su po čemu posebno poznajemo Dansenija: on je tu majstor bez premca. Ono što u ovim pričama nije tako vidljivo, a ipak je prisutno, jesu satira na račun društva i kritika (već u ono vreme!) bezdušne industrijske proizvodnje, i iskren glas protiv potpunog porobljavanja čoveka. Otuda verovatno i okretanje „sve-tu vila i vilenjaka“, šumama, rekama, drevnim pustinj-skim gradovima, brdima koja govore: Fantazija je jedino oslobođenje!

M. M.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Poltarnis, posmatrač okeana	9
Blagdaros	23
Ludilo Andelspruca	29
Tamo gde se plima spušta i diže	34
Betmora	41
Zaludni dani na Janu	47
Mač i idol	68
Zaludan grad	76
Čovek-hašiš	83
Siroti stari Bil	90
Prosjaci	97
Karkasona	101
U Zakaratu	116
Polje	120
Dan za glasanje	125
Nesrećno telo	129
Milan Miletić: <i>O snovima i nepoznatom Sanjaru</i>	135